

Adriana IEREMCIUC
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

**Colette între eul empiric și eul fictiv.
Studiu de caz: romanul *Hoinara***

Abstract: (Colette Between the Empirical Self and the Fictional Self. Case Study: *The Vagabond Novel*) Sidonie-Gabrielle Colette is one of the writers whose works are deeply influenced by her biography. One of her novels incorporating biographical elements is *The Vagabond*, translated into Romanian in 1969 as *Hoinara* by Ovidiu Constantinescu. In this article, we will examine the biographical elements identified in *Hoinara* to highlight the parallels between the author's biography and the life of the protagonist, Renée Néré, an avatar of her own existence. In other words, the text addresses the problem of the "I" by presenting its fictional counterpart. Colette illustrates the inherent connection between the biographical self and the fictional self, a duality present in most of her works, which serves to emphasize the multiplicity of voices within a single individual. This technique of bringing the inner voice to life through the characters she created gives rise to two complementary worlds – one that explores the mystery of the human soul and the other that embodies literary creation. We will observe that in Colette's works, the female characters are not reduced to a mere collection of traits, but are depicted as complex beings, with full biographies behind them. Renée Néré's austerity and the sequence of events ultimately shape a form of biographism exploited for aesthetic purposes. Consequently, through a simple yet profound narrative, in which the inner monologue serves as the primary tool for (self)knowledge, the framework of an existence is outlined. Through the protagonist's analepsis, the background is established, revealing the intersection of truth and fiction.

Keywords: Colette, *The Vagabond*, Renée Néré, doubling, biographism.

Rezumat: Sidonie-Gabrielle Colette este una din scriitoarele ale cărei texte sunt profund influențate de biografie. Un roman în care se remarcă existența nucleului subiectiv este *La vagabonde*, tradus în limba română, în 1969, cu titlul *Hoinara*, de către Ovidiu Constantinescu. În acest articol, vom urmări accentele biograficului, identificate în romanul *Hoinara*, pentru a reda interferențele existente între viața autoarei și parcursul protagonistei Renée Néré, avatarul său. Altfel spus, textul vizează problematica „eului”, prin redarea dublului său ficțional. Colette ilustrează inerența *eu biografic – eu ficțional*, recunoscutibilă în majoritatea textelor sale. Această tehnică de a da naștere vocii interioare prin personajele pe care le-a creat asigură existența a două lumi complementare – cea a misterului ființei umane și cea a creației literare. Vom observa că, la Colette, personajele feminine nu sunt reduse la conglomerarea câtorva trăsături, ci reprezintă entități complexe, în spatele cărora transpare o întreagă biografie. Austeritatea lui Renée Néré și înălțuirea evenimentelor determină, în fond, împărțirea unui biografism exploatat în scop estetic. În consecință, printr-un discurs simplu, dar de o mare profunzime, în care este cultivat monologul interior ca principal instrument de (auto)cunoaștere este trasat eșafodajul unei existențe. Grație analepselor protagonistei, se conturează backgroundul în care se remarcă intersecția dintre adevăr și ficțiune.

Cuvinte-cheie: Colette, *Hoinara*, Renée Néré, dedublare, biografism.

Sidonie-Gabrielle Colette este o figură reprezentativă pentru clasicii moderni ai literaturii franceze din prima jumătate a secolului al XX-lea, alături de alte nume arhicunoscute precum: Marcel Proust, André Gide, Paul Valéry, Paul Claudel ș.a.

Textele lui Colette pot fi citite prin prisma teoriei lui Charles Mauron despre mitul personal definit ca „fantasma cea mai frecventă, [...] imaginea care rezistă suprapunerii operelor sale” (Mauron 2001, 209), având la bază inconștientul. Pornind de la ideea că orice individualitate deține un inconștient, cel al unui autor poate reprezenta o sursă de inspirație pentru operele pe care le creează. Astfel, se conturează o relație ternară între scriitor, eul lăuntric conștient și mediul din care provine. Cu toate acestea, procesele rezultate din inconștient au la bază, în general, evenimente sinuoase ale existenței. Produsul finit presupune o sinteză ce expune personalitatea celui care scrie, iar analiza textului evidențiază punctul de intersecție dintre conștient, aflat în legătură cu exteriorul, și inconștient, aflat în relație cu lăuntricul.

O parte dintre textele lui Colette surprind elemente (auto)biografice, însă clivajul dintre adevăr și ficțiune este dificil de realizat. În lucrarea *Literatură și biografie*, Mircea Anghelescu formulează o întrebare de o mare dificultate: *Cât de autentică este literatura autobiografică?*¹. Cu alte cuvinte, ce poate fi considerat credibil și unde intervine ficțiunea. În realitate, subiectivismul se produce în orice text, propunând o viziune unică. În încercarea de a găsi un răspuns plauzibil, George Călinescu definește biografia unui autor astfel: „Este viața în sensul cel mai înalt al cuvântului, succesiunea de momente superioare sufletești explicând opera.” (G. Călinescu 2000, 8). Altfel spus, istoria unei vieți care merită să fie cunoscută celorlalți poartă numele de (auto)biografie. Aceasta este un text retrospectiv, realizat la maturitate sau la bătrânețe. Eugen Simion menționa că o (auto)biografie „trebuie să sugereze o viață exemplară sau să arate cum o viață se transformă în destin” (Simion 2002, 23). În pofida celor menționate, (auto)biografiile presupun o credibilitate redusă din două motive: pe de-o parte, au un grad mare de subiectivitate, iar, pe de altă parte, distanța dintre timpul trăirii și timpul relatării este destul de mare, prin urmare, memoria poate denatura adevărul, distorsionând evenimentele: „scriptorul (narratorul) poate fi de bună-credință, memoria îl poate însă trăda” (Simion 2002, 13).

În textele lui Colette, de cele mai multe ori, sunt relatate evenimente dificile ale vieții scriitoarei, oferind impresia unei confesiuni. Însă, „[...] o sinceritate totală nu-i posibilă. Acolo unde este confesiune este și ficțiune. A scrie înseamnă deja o fabulație” (Simion 2002, 46).

Dintre romanele cu accente autobiografice le menționăm pe următoarele: ciclul *Claudine*, *Hoinara*, *Sido*, *Cârceii de vișă*, *Mes apprentissages*, *La maison de Claudine*². Philippe Lejeune a definit autobiografia astfel: „Povestire retrospectivă în proză, pe care o persoană reală o face despre propria existență, atunci când pune accent pe viața sa individuală, îndeosebi pe istoria personalității sale.” (Lejeune 2000, 12). Însă, pentru ca un roman să poată fi integrat în această categorie, „trebuie să existe identitate a

¹ Vezi Mircea Anghelescu, *Literatură și biografie*, București, Editura Universal Dalsi, 2005, p. 13-16.

² Am păstrat titlurile ca în limba de origine pentru acele romane care nu sunt traduse în limba română.

autorului, a naratorului și a personajului” (Lejeune 2000, 12). Dacă actantul se aseamănă cu autorul, dar firul narativ este relatat la persoana a III-a, înseamnă că se pot identifica anumite *grade*, după opinia teoreticianului francez. Romanului autobiografic îi este specific gradul zero și presupune egalitatea relației dintre autor, narator și personaj, deși autorul nu va declara acest aspect în niciun moment.

Așadar, într-un text autobiografic, există un narator homodiegetic, precum în *Hoinara*, *Sido* și în *Cârceii de viță*¹. Eul textual posedă o putere autoreferențială, relatând acțiunea într-o manieră implicată, trecând-o prin filtrul propriu. De cele mai multe ori, acel „eu” încearcă să găsească răspunsuri la anumite întrebări rămase nelămurite în viața reală. A scrie proză autoreferențială presupune, în viziunea lui Gabriel Liiceanu, a-ți identifica problemele și a încerca să le tratezi². Întrebările retorice, care pot părea, la o primă vedere, automatisme ale gândirii, survin și devoalează frământări lăuntrice, care evidențiază problemele existențiale cu care se confruntă eul empiric. Autobiografia reprezintă, în egală măsură, și un procedeu mnemotehnic, deoarece rămâne în posteritate experiența auctorială, având funcție terapeutică. Văzută din acest unghi, „orice autobiografie devine un roman al înțelepciunii: la finalul lecturii, receptorul este mai bogat, transformat în ființă rațională.”³ (Jacomard 1993, 446), [trad. n.].

Prin urmare, depinde de fiecare lector în parte cum decelează chintesența textului, având la bază reacția pe care o trezește în sine: de identificare, de compensare sau de negare.

Romanul *Hoinara*, (în fr. *La vagabonde*), a fost scris în 1910, la scurt timp după despărțirea lui Colette de primul soț, Henry Gauthier-Villars, alias Willy. A fost tradus, pentru prima dată, în limba română, în 1923, de Nathalie Iliescu, cu titlul *Vagabonda*, însă această ediție nu se mai găsește. A doua variantă a traducerii (*Hoinara*), realizată în 1969 de Ovidiu Constantinescu, stă la baza cercetării noastre.

Parcurgând romanul, se remarcă numeroase similitudini între Colette și alter egoul său, Renée Néré.

Textul surprinde perioada în care protagonista muncește din greu pentru a se întreține, asemenea lui Colette: „Alte îndeletniciri, alte griji mă solicită în momentul de față și, în primul rând, grija de a câștiga o bucată de pâine.” (Colette 1969, 51). Proaspăt divorțată, Renée Néré nu a depășit dezamăgirea sufletească: „Să suferi... să te lași bântuită de regrete... e o încercare de care știu că n-am să scap.” (Colette 1969, 41).

Protagonista din romanul *Hoinara*, Renée Néré, poate fi definită și prin nume, reprezentând un palindrom ce sugerează stoicismul acesteia. De cele mai multe ori, își impune atitudinea defensivă, însă există și momente de slăbiciune, concretizate, în text, prin ample intervenții confesive, introduse prin monologul interior. După primul eșec matrimonial, personajul feminin se autocaracterizează drept:

¹ Am analizat doar textele traduse în limba română.

² Vezi Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*, București, Editura Humanitas, 2002, p. 7-12.

³ „Abordée sous l'angle de l'esthétique, toute autobiographie devient un roman de la sagesse : en fin de lecture, le récepteur est grandi, métamorphosé en être de connaissance.” (Jacomard 1993, 446).

„[...] o scriitoare care a ajuns rău. Se spune despre mine că joc la teatru, dar nimeni nu s-a gândit vreodată să mă numească actriță. De ce? E un refuz politic din partea publicului și a prietenilor mei de a-mi acorda vreun rang într-o carieră pe care totuși eu însămi am ales-o.” (Colette 1969, 33).

Secvența face trimitere la începutul sinuos al carierei sale din lumea teatrului, care nu este privit cu ochi buni, așa cum dovedesc articolele vremii. Spectacolele i-au fost anulate, din pricina îndrăzelii de care a dat dovadă. Aflând aceste detalii, Sido, mama lui Colette, îi va trimite o amplă scrisoare prin care își va exprima mâhnirea: „Ce păcat, având darul de a scrie, să mergi să dansezi la teatru.”¹ (Sido 1984, 75), [trad. n.].

Alter egoul lui Colette are talentul de a scrie:

„Să scrii! Desfătare și suferință hărăzită celor ce n-au nimic de făcut! Să scrii! Simt într-adevăr din când în când nevoia, stăruitoare ca setea în toiul verii, de a nota, de a descrie... [...] Ți trebuie prea mult timp ca să scrii. Și pe urmă ce vreți, eu nu sunt Balzac...” (Colette 1969, 35).

Raportându-se la Balzac, scriitorul preferat al lui Colette, putem sesiza asemănările dintre Renée Néré și autoarea însăși. În corespondența cu André Parinaud, Colette afirmă: „M-am născut cu Balzac. De la șase ani îl citeam. Nu pot să vă vorbesc despre Balzac. L-am îndrăgit de mică.”² (Pivot 2016, 20), [trad. n.].

Adolphe Taillandy, fostul soț al protagonistei, este avatarul lui Willy. Aidoma scriitoarei, Renée Néré s-a căsătorit la douăzeci de ani, fiind victima adulterului practicat de soț:

„După primele infidelități, după răbufnirile de revoltă și resemnările unei dragoste tinere, care se încapățâna să spere și să trăiască, am început să sufăr cu un orgoliu și o îndărătnicie deopotrivă de neînduplecate.” (Colette 1969, 50).

În plus, personajul menționează că Adolphe Taillandy i-a preluat drepturile de autor: „[...] o derizorie despăgubire – pentru drepturile de autor de care m-a prădat odinioară și, dacă n-am reușit până acum să le înlocuiesc, e numai fiindcă n-am avut bani.” (Colette 1969, 229). Detaliul ficțional interferează, și în acest caz, cu realitatea.

Raportul inegal dintre masculin și feminin se reflectă atât în viața reală, cât și în text, prin gândurile avatarului său: „[...] femeia care a iertat o dată, devine, în virtutea unei evoluții abil dirijate, femeia care suportă, iar mai apoi, care acceptă.” (Colette 1929, 52). Astfel, în momentul în care se decide să pună punct căsniciei, vina se răsfrânge tot asupra ei:

¹ „Quel dommage, quand on a un talent d'écrivain comme le tien, d'aller danser au théâtre.” (Sido 1984, 75).

² „Je suis née dans Balzac. A partir de l'âge de six ans, je lisais Balzac. Je ne peux pas vous parler de Balzac. Je l'ai aimé trop tôt.” (Pivot 2016, 20).

„Când am divorțat, puțin a lipsit ca toată lumea să mă acuze pe mine pentru a-l scoate, cu basma curată, pe frumosul Taillandy, a cărui singură vină era că plăcea femeilor.

– Cum așa? De opt ani o înșală și abia acum i s-a năzărit să se plângă?” (Colette 1969, 52).

Un obiect cu o importanță majoră în text va fi oglinda. Ca vehicul semantic, oglinda apare frecvent în textul colettian, fiind simbolul cunoașterii și al conștientizării propriei identități. Aceasta poate desemna un factor de proiectare constructivă a sinelui, prin evidențierea caracteristicilor care aduc un plus de încredere în propriile forțe, sau, la polul opus, o realitate fulguranță și distopică, din care unele personaje colettiene încearcă, prin diverse mijloace, să evadeze. În *Hoinara*, apare depersonalizarea, în momentul în care protagonista se privește în oglindă: „[...] singură cu mine însămi, față-n față cu sfetnica (sic!) sulimenită care se uită la mine din oglindă cu niște ochi adânci pe sub pleoapele unse cu o pomadă grasă, liliachie.” (Colette 1969, 24). Pierderea identității și încercarea de a se autodefini pot fi remarcate în secvența: „Eu... În momentul în care mi-a trecut prin minte cuvântul acesta, m-am uitat, fără să vreau, în oglindă.” (Colette 1969, 25). Observăm că sinele ajunge să fie doar un cuvânt pe care protagonista este incapabilă să-l definească, bazându-se pe imaginea pe care o are în față. Oglinda poate reprezenta, prin semantismul său, granița dintre real și iluzoriu. În textele lui Colette, cu ajutorul acesteia, se realizează introspecția, prin care actanții își pot sonda năzuințele, pentru a stabili traiectoria biografică.

Singurătatea este resimțită atât de acut, încât personajul se dedublează, construindu-și, la nivelul imaginației, parteneri de dialog: „Se uită la mine lung și știu că peste puțin o să-mi vorbească.” (Colette 1969, 73).

În concluzie, prin toate detaliile menționate se evidențiază elementele autobiografice, reprezentând punctul de pornire, substanța din care iau naștere o bună parte a romanelor colettiene. Între text și autor se consolidează o legătură indestructibilă. În acest sens, pentru a descifra un text, este necesară o bună cunoaștere a autorului. Chiar și în felul acesta, există un grad de aproximație, idee susținută și de filosoful german Schleiermacher care afirmă că „orice interpretare comportă un risc” (Schleiermacher 2001, 11). Acesta menționează două principii convergente. Primul constă în înțelegerea textului, pornind de la biografia autorului, iar celălalt, în înțelegerea vieții autorului, având ca punct de pornire textul. Oricare ar fi principiul de la care alegem să pornim, există mereu riscul unei suprainterpretări. De aceea, trebuie să se recurgă mereu la dovezi clare, care să întărească presuposițiile conturate. Cu toate acestea, textele lui Colette încă trezesc dispute, ceea ce generează apariția multor exegeze, în special în străinătate. În această direcție, Matei Călinescu subliniază că:

„a spune că o operă literară este bună înseamnă a prezice că va trece testul timpului că poate «să placă multora multă vreme» [...] sau, mai formal, că întruhidează o fantezie care are puterea de a tulbura mulți cititori pe o perioadă lungă de timp.” (M. Călinescu 2003, 177).

În altă ordine de idei, din dorința de a practica o autoanaliză asupra vieții, Colette își populează textele cu personaje aflate în oglindă cu persoanele reale, care au influențat-o. Interferențele autobiografice din textele lui Colette determină „[...] introspecția necesară unei ființe empirice în căutarea propriei înțelepciuni.”¹ (De Beaumarchais, Couty, Rey 1987, 516), [trad. n.]. Actul de a crea constituie, pentru Colette, un mijloc de (auto)cunoaștere. Scriindu-și textele, ea parcurge o aventură intrinsecă, în căutarea subiectivității. Se poate considera că romanele sale însumează o operă singulară, din care ea însăși face parte ca personaj. Dacă inițial această întoarcere spre sine a fost involuntară, ulterior a devenit o habitudine și astfel a rămas până la final.

Referințe bibliografice

- Angheliescu, Mircea. 2005. *Literatură și biografie*. București: Editura Universal Dalsi.
- Călinescu, G. 2000. *Viața lui Mihai Eminescu*. [București]: Editura Cartex.
- Călinescu, Matei. 2003. *A citi, a (re)citi*. În românește de Virgil Stanciu. Iași: Editura Polirom.
- De Beaumarchais, Jean-Pierre, Couty, Daniel, Rey, Alain. 1987. *Dictionnaire des littératures de langue française*. Volume I (A-D). Paris : Éditions Bordas.
- Jacomard, Hélène. 1993. *Lecteur et lecture dans l'autobiographie française contemporaine*. Genève : Éditions Librairie Droz.
- Lejeune, Phillipe. 2000. *Pactul autobiografic*. În românește de Irina Margareta Nistor. București: Editura Univers.
- Liiceanu, Gabriel. 2002. *Ușa interzisă*. București: Editura Humanitas.
- Mauron, Charles. 2001. *De la metaforele obsedante la mitul personal*. În românește de Ioana Bot. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
- Pivot, Bernard. 2016. *La maison de Colette*. Paris : Éditions Hors-série de connaissance des arts.
- Schleiermacher, F. D. E. 2001. *Hermeneutica*. În românește de Nicolae Râmbu. Iași: Editura Polirom.
- Sido. 1984. *Lettres à sa fille (1905-1912)*. Paris : Editions de Femmes.
- Simion, Eugen. 2002. *Genurile biograficului*. București: Editura Univers enciclopedic.

Surse

- Colette. 1969. *Hoinara. Duo*. În românește de Ovidiu Constantinescu. București: Editura pentru Literatura Universală.

¹ „[...] la nécessaire introspection d'un être empirique a la recherche de sa sagesse.” (De Beaumarchais, Couty, Rey 1987, 516).